

Jancsó Adrienné küzdelme és győzelmei a magyar versért múlhatatlanok, a versszínházért aktuálisak. Felelősségérzete az utánpótlásért példamutató, büszkeségbe pólyált szerénysége szívszorító, kapott tehetsége, szerzett tudása és szinte követhetetlen szorgalma az értékek felkutatásában felbecsülhetetlen örökség.

JANCSO ADRIENNE -NEK
az egyetemes magyar költészetért végzett szolgálata
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Egy marosvásárhelyi újság 1942-ben ezt írta: „Jancsó Adrienne-t a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság küldte magas ívelésű útjára. A Társaság emelvényén jelent meg először (a házi és családi összejövetel megihitt kis ünneplései után) a nagyobb nyilvánosság fénykörében. Az a hely, amelyet Jancsó Adrienne egyetlen lendülettel elfoglalt, régóta árván hagyott örökség. A nagy hagyományok jobbára feledésbe mentek, egy új nemzedékkel tart lépést a fiatal előadóművésznő, aki zsenge, törekeny, finom külsőségei alatt, kecses megjelenésében egy orgona hatalmas regisztereit rejti. Egészen rendkívüli irodalomismerete ösvényein haladt, fejlődött és izmosodott verstolmácsolási ízlése és ereje: akit szerdán este a Kultúrpalota kistermének dobogóján hallani fogunk, ma az országrész első versmondója.” Tizennyolc éves ekkor... és több mint fél évszázaddal volt fiatalabb a magyar költészet és maga a történelem, mint ma!

Huszonnyolc évvel később az író Sánta Ferenc igazán hozzáértő kritikájában többek között ekképpen elemzi Jancsó Adrienne művészetét: „Jancsó, míg tehetségét a legteljesebb szabadságban nőttette fel és bontakoztatta ki öntörvényű szépséggé, műfajának legtávolabbi horizontját is figyelmébe vonta. Tudja, hogy amilyen mértékben a művész csődje, ha tehetsége és tárgya közé valamely iskola, irányzat tolakszik, olyan mértékben gazdagodhat viszont, ha mindegyikből sajátjává teszi, ami abban érdemes, és eszköztárának kellékei közé sorolja. Innen van, hogy a középkori szabad-színpad hangulatát idéző könnyedséget éppúgy képes felidézni a nézőben, ha téma és módszer így kívánja, akár a legintellektuálisabb szellem elegáns szigorúságát vagy bazilikái komolyságát. Egyetlen iskola sem volt képes szolgálójává tenni, de ő maga uralma alatt tudhatja valamennyit, s gazdálkodik is velük, mint művészhez illik: alázatosan és szigorral is. Érzelmes vagy intellektuális színjátszás, előadóművészet áldilem-mája soha nem vonta magára a figyelmét. Tisztában van vele, hogy a tehetség mindent átfogó érvényű, sehová nem szegődik, de mindenütt otthon érzi magát. Ez magyarázza ballada-mondó művészetének titkát. Értelmi és érzelmi hangolódás oly tökéletes egységét, mint a ballada, kevés dolog követeli. Gondolatilag abszolút koncentrált, a legmagasabb értelmet kívánja, és a sűrű, rendkívül tömörített szavak mögött ős indulatok, babonák, tabuk misztikus mélyáramai sodródhatnak az ösztönök szabálytalan folyamain.”

Sánta Ferenc később kimondja a titok nyitját is: „Repertoárja azonos az értékkel, s következőképpen azzal is, amivel szolgálatot tehet. Ez persze az előadóművész nagy lehetősége — de élni vele és ily méltóságos tartalommal tölteni meg, valóban szeghetetlen igényesség és elhivatottság dolga, s így van, hogy nagy tehetség és nagy felelősség gyönyörű

frigye az, ami ezt a művészetet teszi.”

Ám nemcsak elemzőitől róla, hanem a versmondásról tőle is sokat megtudhatunk. Egy rádióinterjújában beszélt erről ekképpen:

„Hitem szerint (...) szavalni a legtermészetesebb kiejtéssel kell, mert a nyelv akkor a legszebb, a legnemesebb, ha természetes. Akkor él és akkor támaszthatja fel a verset, ha mindenfajta finomkodástól, máztól, közvetlenkedő álpongyolaságtól és szürkeségtől mentes. Nem a színpadi nyelvről beszélek. A színésznek sokszor kötelessége, hogy egy-egy figurát finomkodó vagy pongyola beszéddel jellemezzen. De a szavaló mindig a költeményt, a költői nyelvet szólaltatja meg. Ehhez a legszebb, a legtermészetesebb kiejtésre van szükség. Csak így tudja közvetíteni a versek értelmén túl azt a megfoghatatlan szépséget, amely a szavakat költészetté emeli.”

Tüskés Tibor igazolja vissza az elmondott igazságot egy pécsi vers- mondó-est után a következő sorokban: „Szuggesztív erejű ez a versmondás. Egy fejmozdulat, egy finom gesztus a kézzel, egy megroppantott r-hang, egy szemvillanás, s szárnyakat kap a vers, és bár Jancsó Adrienne szaval, de a fekete bársonyruhában a hallgató már nem őt, hanem a Déva vára felé haladó Kőműves Kelemennét látja. Sőt a versben egyszerre több alakot is egyforma erővel tud megidézni. Egy fél lépés előre, s már más beszél. Jancsó Adrienne hűen visszaadja a vers mondanivalóját, gondolati tartalmát, de nem felejt el, hogy verset mond: a szavak muzsikája, a vers ritmusa is ott zenél előadásában. Sőt egy ponton, s ez a legmerészebb újítás versmondásában — énekelni kezd.”

Ahogy a nagy művésznő alkotó évtizedei követték egymást, egy másik nagy titka is felfedezett. Óriási tárgyismerete mellett tévedhetetlen a minőségérzéke. Az ősi magyar népmeséktől és balladáktól a nagy klasszikusokon át egészen a legújabb nemzedék teljesítményei közül — s micsoda világraszóló tárház a magyar költészet! — bámulatos biztonsággal sorolta egymás mellé az értékeket. A tények tudásának és a válogatás színészi ösztönének ez a találkozása sem előtte nem volt, sem utána még sokáig nem lesz sajátja senkinek. E képesség vizsgáinak gyakorlati terepe pedig egy ország volt. Mintegy hatezer előadás és minden hatodik magyar település lett rá a történelmi tanú.

Míg az irodalomtörténészek a költészet felmutatásában vállalt misszióját s a gondolatok tolmácsolásának szintjét hangsúlyozzák leginkább, az asszony Földes Anna az ezerarcú örök asszonyt dicséri benne. „Jancsó Adrienne hol a nagy tragikák fegyelmezett méltóságával, hol a komikák irigylésre méltó, bölcs derűjével, tréfás kedvével kápráztat el, játékos és bölcs, megértő és ítélkező. Hajdan hódító dáma és fáradt, törődött parasztasszony. Jelmez és maszk nélkül, takarékos mozdulatokkal, szinte csak hangjának modulációival alakít.

Minden vers szerep, de Jancsó Adrienne mégsem szerepet játszik. A maga nevében szól és mindig úgy mondja a verset, mintha abban a pillanatban a dobogón, az ő szívében születne, mintha helyettünk és nekünk írta volna a költő.

A vigasztalanokat megvigasztalni a vers nem képes. De a megélt és felmutatott emberi, asszonyi tapasztalat segít elviselni és vállalni azt, ami alól az élőknek soha nem adatott meg a felmentés: az évek, az évtizedek múlását, az élet körforgásának örök rendjét.”

Az elhivatott asszonyokra jellemző makacs erővel küzdött a versmondás önálló színházáért s azért, hogy az elsekélyesedő szórakoztatóipar le ne szoríthassa a tartalmas irodalmat a pódiumról. Az érett művész, a közismertté vált közéleti ember, a független gondolkodású személyiség 1984-ben így vall erről a *Magyar Nemzet* hasábjain: „A versmondó a költészet

alázatos szolgálja. Egyéniségét teljes mértékben a költő gondolatának kell, hogy alárendelje. A költői művet kell megszólaltatnia teljes szépségében, kristályos tökéletességében. Meggyőződésem, hogy át kell adnunk embertársainknak csodálatos költészetünket. A feltételek megvannak. Magyarországon költőnek lenni minden korban több volt, mint egyszerűen irodalmat teremteni. A költészet nálunk mindig politikai, sőt forradalmi tett volt. A sok baj, a hányatottság egészen sajátos és csodálatos költészetet hozott létre. Rendkívül furcsa volna, ha ennek az országnak a fővárosában nem lenne olyan pódium, amelyről mindig magyar vers hangzik. Ne féljünk felkavarni az emberek érzéseit. Maguk is vágnak rá, hogy katarzison essenek át. Ódry Árpád szavait idézném: »A közönség lelke emelkedést vár. Be kell érnie azonban megalkuvással. Az, aki csupán idejét akarja eltölteni a színházban, még nem közönség. A közönség egy társadalom érzésgazdagsága, minden együttvéve. Ne higgyék, hogy a közönség nagyon le van terhelve az élet fáradalmaival, és nem kell neki a nagy emóció. Nem vágyik kíméletre, idézzünk fel benne lelki feszültséget igaz meggyőződéssel és tiszta eszközökkel. Hálás lesz érte, mert a nagy feszültségre szükségképpen termékeny nyugalom következik« — mondta a nagy kritikus.”

Szakolczay Lajos összegzésre is vállalkozott egy 1991-es írásában: „Akik csak egyszer is látták Jancsó Adrienne-t a pódiumon, azoknak nem kell bizonygatni a — hihetetlen! — fél évszázada a vers szolgálatában álló előadóművész hallatlan szuggesztivitását, szavainak erejét. Honnan ez a varázslat? A lélek derűjéből, amely a megvertséget, a történelmi és személyes sors ficamait úgy tudja kamatoztatni, hogy az elbukásból győzelem lesz? Abból a megnevezhetetlen otthonosságérzetből, amely tájak, kultúrák, szokásmódok, fájdalmak együttesében, az egészben leledzik, s habár a középpontban Erdély van, a „peremen” lévők mindig ugyanazt az értéket képviselik, mint a centrum? A kérdések magukban hordozzák a válaszokat. Már régóta világosan látni, hogy Jancsó Adrienne-nek az Erdélyi Zsuzsanna által gyűjtött archaikus népi imák — a Somogy- ország őrizte világhírűvé lett magyar középkor — nem jelentenek kevesebbet, mint Arany János balladáit, pórregéit; hogy Kós Károly, Dsida Jenő, Kuncz Aladár, Szilágyi Domokos életműve — mert mindegyikük túlmutatott a provincián — ugyanolyan becses, mint például a Nyugat nagyjaié. (...) Makulátlan személyiség közvetíti, sugározza ezt bölcs derűjével, gyöngédséggel, humorral, bájjal, de sohasem feledkezvén meg az erkölcs parancsszaváról: az önfeladás — halál.”

Az összegzéshez magunk hadd tegyük hozzá: Jancsó Adrienne küzdelme és győzelmei a magyar versért múlhatatlanok, a versszínházért aktuálisak. Felelősségérzete az utánpótlásért példamutató, büszkeségbe pólyált szerénysége szívszorító, kapott tehetsége, szerzett tudása és szinte követhetetlen szorgalma az értékek felkutatásában felbecsülhetetlen örökség. Magyar Örökség.

Sunyovszky Sylvia

JANCSÓ Adrienne előadóművész (Marosújvár [ma Románia] 1921). 1941-ben lép az előadóművészi pályára, 1944—47-ig Kolozsvárott a Nemzeti Színház, illetve a Magyar Színház tagja. 1947-ben áttelepel Magyarországra. Vidéki színházak, a Magyar Néphadsereg Színháza, a Madách Színház tagja. 1955-től ismét előadóművész, versmondó, balladaelődó. 1963-78-ig az Irodalmi Színpad, illetve a Radnóti Miklós Színpad tagja, 1985-90-ig a *Vers és dal a Várban* című estek szervezője.

Kitüntetései: Jászai Mari-díj (1965), érdemes művész (1971), Kazinczy-díj (1977), Déry Tibor-díj (1988), a Magyar Művészetért Alapítvány Díj (1991) és Kossuth-díj (1995).